

alkalmakról és nem kirándulásról van szó). Viva vox docet elve is lehet élmény, s ezen nem éppen teátrális hatást értek. A missing link csak akkor érik teljes láncszemé, és tűnik el, ha a pedagógus (a nem kontraszelektált) az élményt a valódi individuumokkal kongruensen átéli.

Az élmény a tartós tanulás, a teljesítőképes tudás alapja.

2. A tanár, a tanító lehessen a kultúra (kiterjesztett értelemben a tananyagra, a tudományra, azok alapjaira értem) alkotója. Írbasson tankönyvet saját iskolája, saját osztálya számára, ahogy egykoron azt Losontzi István utrechti doktor, nagykőrösi professzor tette (1709—1780).

3. A filozófia ne csak tárgy legyen a pedagógusképzésben, hanem találja meg a helyét az átmenetben (mert erről is van szó). Mít ér a filozófiavizsga filozófiatörténetből, ha a pedagógus nem filozófál?

Nemcsak a kreativitás és a tanulás paradoxonai léteznek, nemcsak az empátia (főleg nem a formális empátia) ható faktor, hanem a világ egésze. Átfogni a világ egészét. (Úgy is a kreativitás és az alkotás szabályai szerint sokszor el kell távolodnunk tőle, hogy lássuk alkotásunkat, rombolásunkat, netán magunkat.)

4. Úgy hiszem, ha mindehhez hozzátesszük az *alázatosságot*, a pedagógia tudománya és a *tanítvány tisztelete iránt*, megtaláljuk a missing link-et.

Konzervatív ez a láncszem?

Vagy igaz az a tétel, hogy egyetlen darab krétával és a természettel a legkorszerűbben lehet tanítani, pedagógusnak lenni, aki inkább élményt nyújt.

5. A XVII. században élő nagy festő, Rubens a lelkiismeretességet Rómában, az izlést Velencében, a belső érzékenységet Pármában tanulta.

Talán a hiányzó láncszem a rubensi *változtatás is*, az iskola- és tanárváltoztatás szabadsága.

De talán nem a szabadság az elsődleges, hanem, hogy legyen mit és hol tanulni, miből választani.

Most, hogy minden iskolában számítógép van, az iskolák önállóságra törekednek, a demokratizmust hirdetik.

Tanítunk idegen nyelvet, informatikát, matematikát.

Míndez szükséges, csak féltő, hogy e modernizáló-demokratizáló iskola önállóan konzervatív marad a szükséges számítógépével, nyelvstúdiójával, mert kicsúszik kezéből a legfontosabb, a milliárdnyi egyéniségű gyermek.

DR. CSAJKA IMRE

Jászberény

Adalékok az alsó tagozatos testneveléstanítás ellenőrzéséhez és értékeléséhez

Régóta foglalkoztat az a gondolat, hogy a fenti módszereket hogyan alkalmazzák a tanítók a gyakorlatban; mennyire van kialakult értékelési-osztályozási rendszerük; tudják-e egyáltalán, hogy mit kell ellenőrizni, mire, hogyan kell osztályozni? A tanítókkal való beszélgetések, a továbbképzéseken felmerült gondok és a képzés során előjövő hallgatói kérdések indítottak arra, hogy a problémát közelebbről megvizsgáljuk.

Kérdőíves módszerrel szeretnénk volna megismerni 100 iskola alsó tagozati testnevelésének értékelési rendszerét. Sajnos, csak szeretnénk volna, mert a kiküldött 100 kérdőívből mindössze 19(!) érkezett vissza. E tény már önmagában sokat sejtetett a témával kapcsolatos viszonyulásról, a valós gyakorlatról.

A következőkben tekintsük át nagyon röviden a kapott főbb válaszokat!

1. *kérdés:* Hogyan ellenőrzi a tanulók teljesítményét?

- folyamatos ellenőrzéssel,
- időszakos ellenőrzéssel (a megfelelő aláhúzendó).

A nagy többség folyamatosan ellenőrzi, az időszakos ellenőrzést jóval kevesebben végzik... Mindkét ellenőrzési módot csak a vizsgált minta 57⁰/₀-a alkalmazza!

2. *kérdés:* A *folyamatos ellenőrzést* konkrétan hogyan valósítja meg? (Mit figyel az órákon?)

1. *osztály:* I. félév: Legtöbbsen a játék szabályainak betartását figyelik, amely így túl általános és kevés.

II. félév: Itt már javulás tapasztalható, de nagyon változatos a kép. A legtöbbsen csak a futás-, az ugrás- és a dobásgyakorlatokat figyelik.

2. *osztály:* I. félév: A kép itt is változatos és ellentmondásos. A minta fele a játékot, a csapat-szellemet, a becsületességet nézi.

II. félév: A helyzet még ellentmondásosabb, semmitmondóbb.

3. *osztály:* I. félév: Legtöbbsen a szorgalmat figyelik.

II. félév: A vizsgáltak fele a fejlődést (?) figyeli; 6-an a gyorsaságot, az állóképességet (az utóbbi képességtörőket viszont nem kell folyamatosan ellenőrizni!).

4. *osztály:* I. és II. félév: 11, ill. 10 nevelő az atlétikát, a tornát és a labdajátékokat ellenőrzi.

3. *kérdés:* A folyamatos ellenőrzést követi-e értékelés, hogyan?

1. *osztály:* A legtöbbsen szóban dicsérnek. 10-en a legjobban dolgozóknak piros pontot adnak, többen használják a csillagot, de van egyéb forma is (pl. állatképek adása, sportmozgást ábrázoló kis képekkel jutalmazás, kiskártya, nyomda). Elvértve szalaggal, tapssal, jeggyel, zöld ponttal értékelnek.

2. *osztály:* Itt is a szóbeli dicséret a jellemző, és sokan jeggyel minősítenek.

3—4. *osztály:* Az érdemjeggyel való értékelés a meghatározó. Jó elképzelés a szöveges értékelés egy-két üzenőfüzetben, mert így a szülőt korrekten és árnyaltan tájékoztatja. ü

4. *kérdés:* A folyamatos ellenőrzés eredményét hol és hogyan rögzíti? (Pl.: napló, szövegesen vagy jegyben stb.)

A válaszok többsége 1. *osztályban* a következő: tájékoztatófüzet, napló, saját nevelői füzetbe rögzítés. Motiváló ötletet alkalmazott egy kartárs, aki a falı táblára is kiírta az eredményt.

2. *osztály:* Itt zömmel a naplóban és az ellenőrzőben jegyzik az érdemjegyet. Van, akinél 5 piros pont egy ötös, s van, aki pontozólapot használ...

3—4. *osztály:* Zömmel az ellenőrzőbe és az osztálynaplóba, ill. saját füzetbe írnak.

5. *kérdés:* Mikor tart időszakos ellenőrzést? (Ha lehet, a hónapot is jelölje!)

Általános válaszok: „súlyponti anyagrészt lezárásakor”, vagy „az adott időszakra kitűzött feladatok kellő gyakorlása után”. Az időszakoknak (őszi, téli, tavaszi) megfelelően, azon belül többször is ellenőriznek. Ez elfogadható, de lényeges az ellenőrzés tartalma.

1. *osztály:* november, december és január hóban, valamint március és április hónapban.

2. *osztály:* október, november, december és január hóban, valamint március, április és május hónapban.

3. *osztály:* szeptember hó végétől január elejéig, ill. április és május hónapban.

4. *osztály:* Hasonló a 3. osztályhoz.

6. *kérdés:* Sorolja fel, hogy miből tart időszakos ellenőrzést! Mire osztályoz? (fontosabb mozgás, súlyponti anyagrészt: pl. guruló átfordulás előre stb.)

1. *osztály:* I. félév: A mintának több mint a fele ellenőrzi a kislabdahajítást, a másik fele a futás technikáját, ill. gyorsaságát, 7-en az alacsony akadályok fölötti átgurást.

II. félév: A kartársak többsége ismét a távolba történő kislabdahajítást, 5-en a guruló-átfordulást ellenőrzik, osztályozzák. Sajnos, a többi válasz nagyon változékony és nehezen értékelhető.

2. *osztály:* I. félév: Újra „vezet” a kislabdahajításra adott osztályzat, a vizsgáltak fele említi a távolugrást és az 5—6 perces kitartó futást. Néhányan ellenőriznek függeszkedést(?!), tarkóállást, labdagurítást, guruló átfordulást, rajthelyzetet.

II. félév: Itt nagyon megoszlik az ellenőrzés anyaga. 19-től 8-an ellenőrzik a kislabdadozás célba, 6-an a guruló átfordulást, 5-en a magasugrást, 4-en a tarkóállást, 3-an a labdagyakorlatot(?), 3-an a távolugrást, 2-en a kitartó futást, 2-en a kötélmászást.

3. *osztály:* I. félév: kislabdahajítás (11), távolugrás (9), guruló átfordulás előre, hátra (7), futás(?) stb.

II. félév: célba dobás kislabdával (9), kitartó futás (6), kötélmászás, guruló átfordulás (4). Néhányan tartanak időszakos ellenőrzést összetett talajgyakorlatból, távolugrásból, rajthelyzetekből, célba ugrásból.

4. *osztály:* I. félév: kislabdahajítás távolba (12), távolugrás (9), 30 m-es futás (8), kötélmászás

(5). Kevesen felmérnek 60. ill. 400 m-es futásban, 5—6 perces futásban, ill. tornagyakorlatokban.

II. félév: Az ellenőrzési anyag, sajnos, nem „súlyos”, s ami van, az is kevés elemszámú. (Megjegyzendő, hogy e kérdéskörnél komoly gondok vannak.)

7. kérdés: Hogyan végzik az időszakos ellenőrzést? (pl. egy gyereket osztályoz, a többi ül, és nézi stb.) Itt két megoldás a meghatározó: 11-en azt írták, hogy amíg „... egy tanulót osztályozok, a többiek ülnek és nézik, majd közösen megbeszéljük a hibákat, vagy azt, amit jól hajtott végre, ebből mindenki tanul.” A másik véleménycsokor (8) szerint: „... csapatfoglalkozást szervezek, s forgószínpadszerűen kerül sor az ellenőrzésre. Így míg egy csapat tagjait ellenőrzöm, a többiek dolgoznak.” Ez utóbbi megoldás a helyesebb, mert a fizikai megterhelés, a mozgásos cselekvés biztosítása a tárgy specifikuma, de az előbbinek is van előnye. Az is elfogadható megoldás, hogy amíg egy gyereket osztályozunk, a többi pl. játszik, vagy önállóan gyakorol.”
8. kérdés: Mi a véleménye, javaslata az időszakos ellenőrzésről? Erre a kérdésre elég kevesen válaszoltak. Van, aki hiányolja a teljesítményfüzetet, van, aki szintek bevezetését javasolja, mert szerinte így jobban fejleszthető a versenyszellem, az eredmény. Érdekes módon gondot, problémát senki nem sorolt fel...!
9. kérdés: Sorolja fel, hogy az Ön értékelő rendszerében hogyan „jön össze” a testnevelési végosztályzat! (Mit rögzít, hogyan mutatja ki a fejlődést?)

A „mit rögzít” segítő kérdésre szerettünk volna konkrét válaszokat kapni, egyben látni azt a „táblázatot”, azt az összefüggő rendszert, ami jól áttekinthető, és a fejlődés nyomán követhető. Sajnos, ilyet alig találtunk. A válaszok, az értékelési elemek csak nagyjából elfogadhatók, hiányosak, rendszertelenek, következtelenek, nem a követelményeket célozzák. A legszakszerűbben a 4. osztályban értékelnek, amit egyrészt a tanítók szakkollégiumi végzettsége, másrészt a testnevelő tanári diploma befolyásolt. Ezt onnan tudjuk, hogy a végzettségre is rákérdeztünk. Ennek ellenére itt is találhatók „fehér foltok”.

10. kérdés: Egyéb általános vagy konkrét véleménye, javaslata. (Pl. kell-e feladatlap a cselekvési elvek, feladatmegoldási sémák megismerésére stb.) [1]

Van, aki szerint a feladatlap a 2—4. osztályban segítséget jelentene a realisabb értékelésben. Vannak, akik először az alapfeltételek (tornaterem, sportudvar) megeremtését kérik. Sok igazságuk van, hisz ezek hiánya nagyban gátolja az érdemi munkát... Van, aki a teljesítményfüzet egyszerűsített változatát kéri.

A kérdőívek feldolgozása során szembesültem feltevésemmel. A feltárt tények megerősítettek, hogy témánk a testneveléstanítás egyik legvitatottabb, legproblematikusabb része. A mélyebb elemzés azt mutatja, hogy a nevelők nincsenek egészen tisztában a követelményrendszerrel, esetleg jó szándékkal, de mást és nem kifejezetten a követelményeket kérik számon. (Természetesen ez csak a 19 iskola közül néhányra vonatkozik, s ez a minta is nagyon kevés.) A folyamatos ellenőrzéssel és értékeléssel — úgy tűnik — kevesebb a gond, a nagy többség ezt aránylag elfogadhatóan végzi. Az időszakos ellenőrzések anyaga az a terület, ahol következtelenséget, problémát tapasztalhatunk.

Az értékelési elvek közül a *motoros próbákra*, a képességfejlesztés mérésére — véleményem szerint — az 1—4. osztályban szükség van. Erőt, gyorsaságot, állóképességet egy fejlesztési tendencia végén, időszakosan lehet csak ellenőrizni, mérni. Ez az időszak kb. 4—6 hét, amit makrociklusnak nevezünk. Ezen idő elteltével a szervekben és a szervrendszerekben már megfigyelhető a változás, az alkalmazkodás. Ha pl. a 4. osztályban az év elejétől folyamatosan történik futóállóképesség-fejlesztés (persze nemcsak ez), akkor október végén, november elején meg lehet mérni, hogy pl. 1000 m-en mennyit fejlődtek a tanulók. (Természetesen év elején is ezen a távon kell a kezdő szintet felmérni.) Vagy a gyorsaság mérésére jól szolgálhat 1. osztályban a 30 m-es gyorsfutás, állórajtból történő indulás után, az erő mérésére pedig pl. a kötélmászás. Hangsúlyozni kell, hogy a tanuló önmagához, saját egyéni lehetőségeihez viszonyított és szorgalmas erőfeszítései révén megvalósult fejlődését kell értékelni. Ez alapján a jobb fizikai képességű tanuló is továbbfejlődésre készíthető,

mert különben nem biztos, hogy 5-öst kap. Figyelni kell a gyermek testi fejlődésére is, hiszen ha pl. nyúlik a tanuló, változik a teljesítménye, s nekünk az értékelésnél ezt számításba kell vennünk. Meg kell jegyezni, hogy bizonyos tájékoztató, viszonyítási szintek kimunkálására szükség van, legalább a minimum követelmények kimutatása végett. Ennek kapcsán a tanuló szembesül saját produktumával, megismeri testi képességeit, esetleges hiányait. Így nagy mértékben fejlődik önértékelő képessége. A '78-as tantervben vastagon szedett követelményrendszer a törzsanyagra vonatkozik, és a minimum szintet jelzi (2-es érdemjegy).

Abban minden tanulónak fejlődnie kellene, ami szorgalommal elérhető. Fontos, hogy a követelmények egyik csoportját sem szabad előnyben részesíteni, hiszen az alsó tagozatos testnevelésben különösen lényeges a sokoldalú képesség- és készségfejlesztés. Az ellenőrzést feltétlenül ki kell aknázni a tehetségkutatás-gondozás szempontjából. Aki pl. feltűnően távolra dobja a kislabdát, azt irányítsuk szakemberhez (testnevelő, edző), mert lehet, hogy később jó gerelyhajítóvá vagy kézilabdássá válhat.

A „sportágak” *technikai anyagának* elsajátítása szintén ellenőrizendő. Vannak jó „súlyponti anyagrészek” is a kérdőívekben: pl. kötélmászás, guruló átfordulás.

A *testnevelési játékok technikai-taktikai* jellemzőinek ellenőrzésére viszont szinte egyáltalán nincs utalás. A cselekvési elvek, feladatmegoldási sémák „ismeretét” természetesen a tevékenység, a játékos feladathelyzet vagy a testnevelési játékok során lehetne nyomon követni, de az összetevők tudatosságát talán feladatlapokkal sem ártana egyszer ellenőrizni (pl. 4. o. végén). Tudatosság, a kognitív szféra bekapcsolása nélkül, csak „súlykólassal” nem folyhat értelmes cselekvéstanulás.

Végül az egyéb *nevelési követelmények* jól megfigyelhetők, nyomon követésük viszonylag könnyű.

A fenti gondolatsor a kérdőívekhez kapcsolódott, amelynek szerkesztésekor a '78-as tantervet vettük alapul. Azóta komoly változások történtek a közoktatás területén, és bizonyos kutató-fejlesztő munkák során egyéb gondolatok is megfogalmazódtak.

Több írásban [2] felvetődik az iskola (alsó tagozat) merevségének oldása. Ezekben — mint egy lehetséges megoldásként — felfedezhető az osztályozás nélküli tanítás-tanulás, az osztályozás későbbi kezdése, legalábbis az első (második, harmadik) osztályban. Sajnos, ma még az a helyzet, hogy a tudás megszerzése nem cél, hanem eszköz, és az „igazi” cél a jó osztályzat, annak hajszolása főleg a szülők részéről. Az osztályozás eme gyakorlatának megváltoztatásával a „legnagyobb előny talán az önmagáért való teljesítmény öröme” lenne. Nagy György ezzel kapcsolatban [3] még 1974-ben ismertette kétéves kísérletét. Az alsó tagozat több osztályában, az 1—4. osztályokban végzett kísérlet során nem osztályozták, csak pontozták, és ennek alapján minősítették a tanulókat egy értékelő lapon. Következtetése az volt, hogy az osztályozás nélküli tanulók sem teljesítményben, sem aktivitásban nem maradtak alul a testi fejlődésben a kontroll csoport tanulóival szemben. A testnevelési játékok aktivitása, az ebben mutatott tanulói teljesítmény — amely kulcsfontosságú az alsó tagozatban — egyáltalán nem csökkent. Véleménye szerint ebben az életkorban nem feltétlenül szükséges osztályozni. Értékelni, minősíteni, eligazítani differenciált módon viszont fontos. Szakaszváltáskor — 3. vagy 4. osztály végén — ugyanis meg kell tudni mondanunk, hogy mi az a minimum elvárandó szint testnevelésben (is), amit ekkorra minden egészséges gyermeknek el kellene érnie... Az OPI 1989-es kísérleti 1—3. osztályos testnevelési tanterve ad „kapaszkodókat” viszonyítási értékek formájában. Itt az egyes konkrét eredményeket (cm, sec) átváltják négyfokozatú minősítésre: gyenge, közepes, jó, kiváló. Máshol is folynak ezzel kapcsolatos kísérletek, ahol pl. csak három fokozatú skála van: megfelelt, jól megfelelt, kiválóan megfelelt. Ez utóbbi

— úgy vélem — humánusabb, mert nem azt mondja a gyerekeknek, hogy „gyenge” hanem, hogy „megfelelő”. Természetesen ez a minimum szint.

Az értékelést megelőzően az ellenőrzést több mozgásfajtában meg lehet oldani játékos feladatrendszerben. Itt a tanuló nem a társakkal versenyez elsősorban, hanem önmagával, és az automatikus visszajelzés után továbbhaladhat az adott készség ki-munkálásában (pl. dobáskészség). Ez a mód egyben nagy fokú differenciált önértéke-lést jelent.

Az értékelési rendszer kimunkálásához, felfektetéséhez sok adatra van szükség a képesség- és készségfejlődés le mérésére. Ennek összeállítása, vezetése, részletes szöve-ges értékelése a szülő, a gyerek számára több munkával jár, mint a jeggyel történő minősítéskor, de a testnevelési teljesítmények komplex és korrekt elbírálása csak így lehetséges. Ha a tanító gyermek- és hivatásszerető, akkor ezt az áldozatot vállalja.

Ehhez — gondolatébresztésnek — megpróbálunk néhány összetevőt felsorakoz-tatni, a teljesség igénye nélkül (4. osztály):

- a) Név, testmagasság, testsúly,
- b) motoros próbák mérése:
 - erőképeség: kötélmászás mászó kulcsolással, teljes magasság,
 - gyorsaság: 60 m-es futás időre, tájékoztató szint:
F: 11.2 mp, L: 12.7 mp (min. szint),
 - futó-álló képeség: 1000 m-es futás időre, F: 4:48, L: 5:30,
 - ügyesség: — ugrókötelezés helyben előre hajtással (technika),
— akadálysor leküzdése időre: indulás ülésből; nekifutás után átugrás zsámoly felett; bukfenc előre szőnyegen; átmászás 5 részes szekrényen; labdavezetés ügyesebb kézzel kb. 10 m-en át,
- c) „sportágak” technikai anyagának elsajátítása:
 - torna jellegűek: — a 4 év során tanult talajtornaelemekből (4—6) önállóan összeállított
— szekrényugrás: széltében állított 3 részen, függőleges repülés,
 - atlétikai jellegű: — távolugrás nekifutásból technikára és eredményre
F: 220 cm L: 170,
— kislabdahajtás lendületből technikára és eredményre F: 20 m L: 14 m,
- d) testnevelési játékok technikai és taktikai jellemzői mérése:
 - lassú futás közben labdaadogatás két kézzel társnak, 20 m-en 5 átadogatásból 2x elkapás (páros gyakorlat),
 - labdavezetés kézzel hullámvonalú pályán kb. 15 m-en,
 - helyezkedés labdaátvételle „üres” helyre futással (3-as gyakorlat),
 - „Fogyasztó szétszórta” c. játékban a feladatmegoldó képesség értékelése,
- e) nevelési követelmények figyelembevétele,
- f) tanórán kívüli sportmunka beszámítása (pl. DSK-tagság).

JEGYZETEK

- [1] Tantervi útmutató. Testnevelés 1—4. o. OPI Tankönyvkiadó, 1978. 39. l.
- [2] *Ferge Zsuzsa*: Oldható-e az iskola merevsége? A társadalom, az iskola és a pedagógia. Bp., 1986. 246. l.
Pirisi Jánosné: Optimális egyéni fejlődést biztosító rugalmas szervezeti keretek az alapozó szakaszban. A Tanító XXVII. évf., 1989. 11. sz., 1—4. l.
- [3] *Dr. Nagy György*: Osztályozás nélküli testnevelési kísérlet az alsó tagozatban. A testnevelés tanítása. 1974. 5. sz. 129—133. l.
- [4] *Dr. Iglói László—Tölgyessi Ottó—dr. Bognár László*: Kísérleti testnevelési tanterv (ált. is-kola 1—3. o.) OPI, Bp., 1989. 58—59. l.